

Kehitysvammaliiton lausunto THL:n asiakirjarakenteista

Yleiset kommentit

Nyt lausunnolla olevissa asiakirjarakenteissa on Kehitysvammaliiton näkemyksen mukaan paljon muutettavia tai lisättäviä kohtia. Tästä syystä näemme tärkeänä, että vammaispalvelujen asiakirjarakenteista järjestettäisiin vielä toinen lausuntokierros sen jälkeen, kun rakenteita on muokattu vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien antamien kommenttien pohjalta.

Asiakkaan näkemyksen kuuleminen asiakirjoihin täytettävissä sisällöissä on ensiarvoisen tärkeää. Varsinaiset lomakkeet täyttää joko työntekijä tai työntekijä yhdessä asiakkaan kanssa. Lomaketekstien ei tarvitse olla selkokielisiä mutta käsiteiltään niitä tulee yhdenmukaistaa ja yksinkertaistaa.

Jos asiakas tarvitsee selkokieltä, lomakkeen täyttäjän pitää kuitenkin olla valmistautunut selittämään täyttötilanteessa lomakkeessa kysyttävät asiat selkokielellä (esim. *asunnon hallintaperuste*, kun puhutaan asumisesta).

Myös päätösteksteissä täytyy huomioida, että asiakas saa tiedon itselleen ymmärrettävällä tavalla. Jos asiakas tarvitsee selkokieltä, myös päätöstekstit täytyy saada selkokielellä. Ymmärrettävyyteen vaikuttavat muun muassa asioiden esitysjärjestys, onko teksti suunnattu lukijalle vai onko se kirjoitettu päätöksentekijän näkökulmasta sekä millaista sanastoa ja virkerakenteita siinä on.

Asiakkaalla tulisi olla myös tarvittaessa mahdollisuus käydä päätösteksti suullisesti läpi jonkun kanssa, sillä monelle selkokielen tarvitsijalle päätöstekstin lukeminen ja ymmärtäminen on vaikeaa.

Lomakkeiden 1-3 (Palvelutarpeen arviointi, palvelusuunnitelma ja vammaispalveluhakemus) tulee olla keskenään yhteensovittavia. Nyt esimerkiksi vammaispalveluhakemuksessa on kohta, johon kirjataan *"Vamman tai sairauden aiheuttamat haitat jokapäiväisissä toiminnoissa"*; vastaavaa kohtaa ei tuollaisenaan löydy palvelutarpeen arvioinnista eikä palvelusuunnitelmasta.

Lomakkeissa ei ole terveydenhuollon antamisesta vastoin tahtoa- päätöslomaketta.

Kommentit asiakirjoittain

Vammaispalvelujen palvelutarpeen arvio

Asiakirjan tulisi sisältää kirjauskohta, jossa kuvataan millä tavalla asiakasta on autettu valmistautumaan palvelutarpeen arvioon. Tämä voisi olla kyllä/ei valinta tekstikentällä lisätynä.

Lomaluonnoksessa on kohta 10 *"palvelutarpeen arviointiin osallistuneet henkilöt"*. Henkilön oman näkemyksen kuuleminen on ensiarvoisen tärkeää. Sen varmistamiseksi, että asiakasta kuullaan, aina kun se on mahdollista, omaisten, edunvalvojan, palvelunjärjestäjän ja terveydenhuollon asiantuntijoiden rinnalla, kohtaan tulisi lisätä kenttä *"onko asiakas itse osallistunut palvelutarpeen arviointiin"*. Jos asiakas ei ole osallistunut arviointiin, tulee kirjata poisjäännin syy. Tämä myös yhdenmukaistaa tätä asiakirjaa suhteessa palvelusuunnitelmaan, johon erikseen kirjataan asiakkaan oma näkemys palvelutarpeistaan.

Lisäksi tulisi kirjata, millä tavalla asiakkaan omaa näkemystä on selvitetty. Mikäli asiakas ei kykene ilmaisemaan itseään puheella tai hän tarvitsee muista syistä tukea oman mielipiteen ilmaisuun, tulisi kirjata, mitä kommunikointivälineitä arvioinnissa on käytetty. Jos asiakkaalla on kommunikaatiovaikeuksien sijaan tai niiden ohella vaikeuksia itsenäisessä päätöksenteossa, tulisi kirjata, onko asiakkaalle tarjottu mahdollisuutta tuettuun päätöksentekoon.

Kohta "Toimintakyky": Toimintakyvyn arviointi tulisi olla selkeämmin ohjeistettu, esim. antamalla suositus jonkin arviointimittarin käyttämisestä tai sitten niin että arvioinnin suorittamista varten esitettäisiin lomakkeella jo muutamia keskeisiä kysymyksiä. Nyt on mainittu vain: "Toimintakykyä voi mitata, ks. toimintakyvyn mittaus." Lisäksi **Vammaispalveluhakemuksessa** on kohta "Vamman tai sairauden aiheuttamat haitat jokapäiväisissä toiminnoissa"; Tämän mukaisesti myös palvelutarpeen arvioinnissa tulisi nämä kirjata.

Sekä palvelutarpeen arvio, että palvelusuunnitelma on muotoiltu ajatellen vammaista aikuista henkilöä ja vammaisen lapsen ja hänen perheensä kannalta tärkeät asiat eivät tule riittävästi näkyville. Vammaisen lapsi elää ja kehittyy osana perhettään ja läheisiään. Yksittäisen lapsen tuen tarpeiden tarkastelu kiinteässä yhteydessä perheen hyvinvointiin, voimavaroihin ja palvelutarpeisiin on erittäin tärkeää, eikä se tällä lomakkeella juurikaan ole mahdollista.

Kysymyksiä tulisikin muotoilla ja lisätä siten, että myös lapsen näkemys tulisi kuulluksi, hänen kehitysvaiheensa mukaiset tarpeet huomioiduksi ja siten, että ShL 43§ mukaisessa läheisverkoston kartoituksessa esiin tulevat läheisten tarpeet otettaisiin huomioon palveluiden kokonaisuutta suunniteltaessa.

Palvelutarpeen arvioinnissa on tärkeää näkyä niin lapsen kuin aikuisenkin vammaisen henkilön kokonaistilanne, eikä arviossa vielä tarvitse niinkään kiinnittää huomiota siihen, minkä lain perusteella palveluja voidaan myöntää. Sekä arvion että suunnitelman tulisi myös alkaa vammaisen henkilön ja tarvittaessa hänen perheensä kuvauksella kokonaistilanteestaan ja elämäntilanteeseen ja tulevaisuuteen liittyvistä tavoitteista.

Vammaispalvelujen palvelusuunnitelma

Lomakeluonnoksessa on kohta 15 kommunikointivälineet ja selitteenä, että kohta täytetään, jos keskustelussa käytetään apuvälineitä, viittomakieltä tai tulkkia. Selitteeseen tulisi lisätä myös, että kommunikaatiossa voi avustaa myös tukihenkilö asiakkaan toiveesta.

Lomakeluonnoksen kohdat 32–34, joissa kirjataan ylös erikseen asiakkaan oma, hänen läheistensä ja työntekijöidensä arviot hänen palvelutarpeistaan ovat hyvät ja tulee säilyttää.

Myös asiakkaan vahvuuksia ja voimavaroja koskeva kohta 35 on tärkeä, koska tällöin huomio ei arvioinnissa kohdistu vain rajoituksiin ja puutteisiin.

Kohta 47: Suunnitellusta palvelusta tulee kertoa myös aiottu järjestämistapa ja asiakkaan näkemys järjestämisestä sisältäen asiakkaan arvion siitä, onko järjestämistapa hänen etunsa ja mielipiteensä mukainen. Näin asiakkaan osallisuus palvelujen järjestämistavan valinnassa vahvistuisi.

Kohta 55: Tähän voisi keinojen lisäksi kirjata, jos asiakkaan itsemääräämisoikeuden tukemista ja sen keinoja on käsitelty moniammatillisessa asiantuntijatiimissä sekä ryhmän keskeiset näkemykset asiasta kehitysvammalain 42 a§ ja 42 b§ mukaisesti.

Kohdat 68–70 ovat hyvät ja tarpeelliset.

Kohta Kokemus asiakkaan kokonaistilanteesta, numeerinen arvio asteikolla 1-10 on todennäköisesti liian vaikea ja abstrakti useimmille kehitysvammaisille henkilöille. Voisiko tähän ottaa tueksi esim. kuvia tai symboleita. Numeerisen arvioinnin korvaaminen sanallisella kuvauksella olisi luotettavampi kokonaisuudessaan.

Kohta: Asiakkaan kanssa käytettävä kieli tai kommunikaatiomenetelmät

Kommunikaatio-sanana on vanhentunut. Pyritään käyttämään sanaa kommunikointi, esim. kommunikointimenetelmät.

Selite: Nyt opastetaan kirjaamaan, jos keskustelussa käytetään apuvälineitä, viittomakieltä tai tulkki. Tähän tulee ennemminkin kirjata selite: Miten asiakas kommunikoi läheisten ja vieraiden ihmisten kanssa. Miten hän tulee ymmärretyksi ja miten hän ymmärtää muiden puhetta. Esimerkiksi millaisia kommunikointikeinoja asiakas käyttää (puhe, epäselvä puhe, kuvat, sanat, tukiviittomat, kirjoittaminen, viittomakieli) ja mitä kommunikoinnin apuvälineitä ja -kommunikointiohjelmia/sovelluksia hänellä on käytössä. Lisäksi käyttääkö asiakas vammaisten tulkkaukspalvelua, missä tilanteissa.

Vammaispalveluhakemus

Kohta *"Vamman tai sairauden aiheuttamat haitat jokapäiväisissä toiminnoissa"*: Palvelutarpeen arvioinnissa tulisi olla kohta, johon nämä kirjataan.

Päätös erityishuolto-ohjelmasta

Tämän asiakirjan ohjeissa mainitaan: "Erytyshuolto-ohjelmaan kuuluvista palveluista tehdään erilliset päätökset kehitysvammaisten erityishuollon palvelusta." Erytyshuolto-ohjelma sisältää jo erityishuoltoon kuuluvat palvelut ja on lain mukaan päätös siihen kirjattujen palveluiden myöntämisestä. Niistä kuitenkin ohjataan tekemään erilliset päätökset, jotka ovat siten päällekkäisiä erityishuolto-ohjelman kanssa.

Mikä on näiden kahden päätöstyyppin suhde toisiinsa, kun asiakirjan ohjeissa myös mainitaan, että jos erityishuolto-ohjelma on myönteinen, kenttään kirjataan asiakkaalle myönnettävät erityishuollon palvelut?

Tätä toimintaprosessia tulee selkeyttää myös osana asiakirjarakenteiden ohjetta. Asiakirjassa käytettyjen käsitteiden tulee vastata lainsäädännön määritelmiä.

Vammaispalvelupäätös

Päätöksessä tulisi olla perustelukohta myös sille, jos palvelu myönnetään määräajaksi. ShL 38§: Henkilöille, joiden tuen tarve on pysyvä tai pitkäaikainen, tuki on pyrittävä järjestämään siten, että turvataan palvelujen jatkuvuus, ellei palvelujen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista.

Vammaispalvelujen toteuttamissuunnitelma

Toteuttamissuunnitelman laatiminen on tarpeellista, mutta tulisi selkeyttää sen suhdetta palvelusuunnitelmaan ja antaa näiden välisestä suhteesta tarkentavat ohjeet. Tähänkin asiakirjaan tulisi asiakastietojärjestelmässä siirtyä päällekkäiset kohdat aiemmista asiakirjoista, jos asiakas näin toivoo.

Päätös tutkimuksesta tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytysten selvittämiseksi

Lomakeluonnoksessa on kohta 15 ”*asiakkaan kuuleminen*”, johon merkitään, onko asiakasta kuultu, ja jos ei, miksi kuulemista ei ole toteutettu. Tämän lisäksi myös kuulemisen sisältö ja asiakkaan mielipide tulisi kirjata ylös erilliseen asiakirjaan samoin kuin lomakeluonnoksessa ohjataan toimimaan muidenkin kuultavien henkilöiden kohdalla.

Tähän asiakirjaan tulisi kirjata myös, miten asiakkaan mielipiteen muodostamista ja ilmaisua on tuettu hänen tarpeidensa mukaisella tavalla (esim. selkokielineen informaatio, kuvakommunikaatio, tukihenkilö tms.).

Lausunto tahdosta riippumattoman erityishuollon edellytyksistä

Lomakeluonnoksessa on kohta 21 ”*asiakkaan kuuleminen*”, mutta ei vielä merkintää, onko kenttä pakollinen. Kentän tulisi olla pakollinen. Tämä ohjaa ryhtymään toimiin sen varmistamiseksi, että asiakasta kuullaan. Tämä myös yhdenmukaistaa tätä asiakirjaa suhteessa tahdosta riippumattoman erityishuollon päätökseen, johon nähtävillä olevan lomakeluonnoksen mukaan liitetään selvitys asiakkaan mielipiteestä ja miten asiakasta on kuultu.

Tarkemmat tiedot kuulemisesta ja asiakkaan mielipiteestä kirjataan erilliseen kuulemisasiakirjaan. Ko. asiakirjaan tulisi kirjata myös, miten asiakkaan mielipiteen muodostamista ja ilmaisua on tuettu hänen tarpeidensa mukaisella tavalla (esim. selkokielineen informaatio, kuvakommunikaatio, tukihenkilö tms.).

Päätös tahdosta riippumattomasta erityishuollosta

Lomakeluonnoksessa päätös kirjataan ennen asiakkaan kuulemista koskevaa selvitystä. Järjestys tulisi muuttaa siten, että asiakkaan kuulemista koskeva selvitys kirjataan ennen päätöslauselmaa.

Tarkemmat tiedot kuulemisesta ja asiakkaan mielipiteestä kirjataan erilliseen kuulemisasiakirjaan. Kuulemisasiakirjan tulisi sisältää myös selvitys siitä, miten asiakkaan mielipiteen muodostamista ja ilmaisua on tuettu hänen tarpeidensa mukaisella tavalla (esim. selkokielineen informaatio, kuvakommunikaatio, tukihenkilö tms.)

Lisäksi lomakkeessa tulisi olla erillinen kohta, johon kirjataan, miten asiakkaan ja hänen huoltajansa, edunvalvojansa tai laillisen edustajan mielipide on huomioitu päätöksessä.

Nämä muutokset ohjaisivat vahvemmin asiakkaan aitoon kuulemiseen muodollisen kuulemisen sijaan.

Päätös tahdosta riippumattoman erityishuollon lopettamisesta

Lomakeluonnoksessa päätös kirjataan ennen asiakkaan kuulemista koskevaa selvitystä. Järjestys tulisi muuttaa siten, että asiakkaan kuulemista koskeva selvitys kirjataan ennen päätöslauselmaa.

Tarkemmat tiedot kuulemisesta ja asiakkaan mielipiteestä kirjataan erilliseen kuulemisasiakirjaan. Kuulemisasiakirjan tulisi sisältää myös selvitys siitä, miten asiakkaan mielipiteen muodostamista ja ilmaisua on tuettu hänen tarpeidensa mukaisella tavalla (esim. selkokielineen informaatio, kuvakommunikaatio, tukihenkilö tms.)

Lisäksi lomakkeessa tulisi olla erillinen kohta, johon kirjataan, miten asiakkaan ja hänen huoltajansa, edunvalvojansa tai laillisen edustajan mielipide on huomioitu päätöksessä.

Päätösasiakirjat rajoitustoimenpiteiden käytöstä (useampi asiakirja)

Rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevissa päätösasiakirjoihin tulisi vahvistaa asiakkaan kuulemisen näkökulma. Asiakkaan kuulemisesta tulisi kirjata se, millaisilla kommunikaatiokeinoilla hänen näkemystään on selvitetty sekä millä tavalla häntä on tuettu näkemyksen muodostamisessa.

Rajoitustoimenpiteitä tulisi käyttää vasta viimeisenä keinona. Tästä syystä asiakirjoihin tulisi lisätä kohta, johon kirjataan tietoja ennaltaehkäisevien toimien riittävydestä ja arvio niiden muuttamisen tai lisäämisen tarpeesta suhteessa edellä olleeseen vammais palvelun toteuttamissuunnitelmaan.

Jos asiantuntijoiden arviot on annettu puhelimitse, tulisi asiakirjoissa kuitenkin tulla ilmi, että rajoittamista ja sen ennaltaehkäisemistä kyseisen asiakkaan kohdalla on käsitelty kehitysvammalain mukaisessa asiantuntijatiimissä, jonka tulee toimia työryhmänä ja tuntee yksikön asiakkaat ja yksikön toiminta. HL 6§ mukainen tarkoitussidonnaisuuden vaatimus rajoitustoimenpiteitä koskevan sääntelyn osalta merkitsee sitä, että rajoitustoimenpidettä voidaan käyttää ainoastaan laissa säädetyn tavoitteen saavuttamiseksi.

Kehitysvammalain 42 f—42 n §:ssä tarkoitettujen rajoitustoimenpiteiden käyttö esimerkiksi rangaistuksena tai kasvatukselliseen tarkoitukseen ei ole sallittua.

Ehdotamme, että rajoitustoimenpideasiakirjoissa ohjattaisiin kirjaamaan myös se, miten rajoitustoimenpiteen arvioidaan vaikuttavan asiakkaan toimintatapoihin jatkossa kyseisessä tilanteessa.

Espoossa 11.11.2020

Marianna Ohtonen

toiminnanjohtaja

Susanna Hintsala

kansalaisuusyksikön johtaja